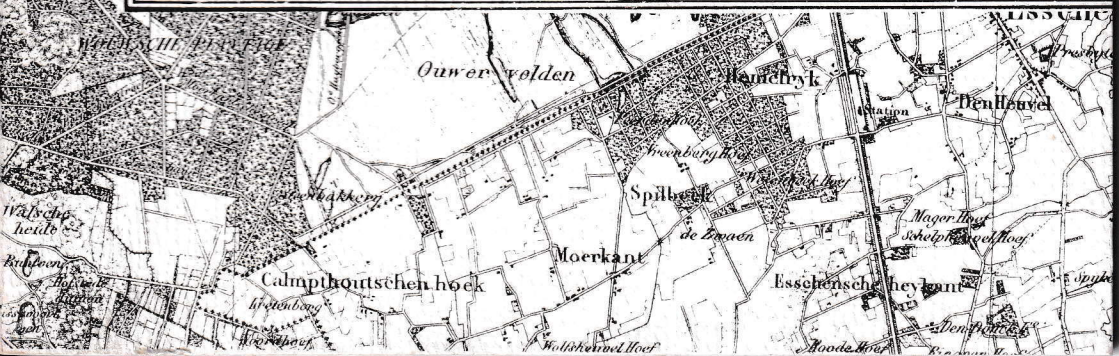

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

2-89

Hanghen tusschen hemel ende eerde

Inleiding

Bij een eerder onderzoek met het doel om criminele rechtsgang in Wouw te reconstrueren ben ik gestuit op een proces tegen een achttienjarig meisje dat uiteindelijk ter dood gebracht werd 1). Zij werd voor een aantal relatief kleine misdrijven met de dood bestraft hetgeen in mijn ogen een uiterst merkwaardig besluit van de schepenbank genoemd mag worden. Dit is de hoofdreden dat ik besloten heb om een onderzoek te doen naar de toepassing van de doodstraf in de gemeente Wouw in de periode 1616-1803. Deze begrenzing is uit praktische overwegingen gekozen; het eerste vonnisboek waarin de besluitvorming genotuleerd staat begint met het jaar 1616 2), terwijl 1803 het jaar is waarin de laatste processen, zij het onvolledig, zijn neergeschreven 3).

De oorzaak hiervan is dat bij besluit van 22 maart 1803 door het Departementaal Bestuur van Brabant de rechtspraak in strafzaken opgedragen werd aan de zes versterkte steden van het gewest ('s-Hertogenbosch, Breda, Bergen op Zoom, Grave, Steenberg en Willemstad) die ieder een criminele rechtbank toegewezen kregen. De strafzaken van Wouw werden vanaf dat moment voor de rechtbank in Bergen op Zoom gebracht en aldaar beslecht 4).

Een tweede reden voor dit onderzoek is gelegen in het feit dat het rechterlijk archief tot nu toe nauwelijks gebruikt is als bron voor lokale en regionale geschiedschrijving, hetgeen ik zeer verwonderlijk vind. Bij het doornemen van het criminele gedeelte van het archief is mij gebleken dat aan het papier een schat aan sociale gegevens is toevertrouwd over een nog weinig beschreven deel van de bevolking. Bovendien laat het archief een geheel ander licht schijnen op de bestuurlijke kwaliteiten van de in die tijd toch hoog aangeschreven schepenen die in de gemeenschap een belangrijke taak hadden ten aanzien van het wel

4

en wee van de lokale bevolking. De voornaamste bron voor het onderzoek is het oudrechterlijk archief van Wouw dat stukken bevat uit de periode 1507 tot 1811. De meeste stukken dateren echter van na 1600. De omvang van het gehele archief is ca. 24 meter. Het archief is in bruikleen gegeven aan het streekarchivariaat Nassau-Brabant in Zevenbergen.

Voor deze studie heb ik de criminele vonnisboeken, ook wel genachtsboeken of criminele rollen genoemd, integraal door genomen, want juist hierin werden de vonnissen uiteindelijk genotuleerd 5). Aanvullende gegevens werden gehaald uit de soms zeer onvolledige individuele procesdossiers, de gemeentelijke resolutieboeken en de gemeentelijke jaarrekeningen met bijlagen. De gegevens omtrent de gevoerde processen in de zeventiende eeuw zijn summier. Dit komt hoofdzakelijk door het ontbreken van vele individuele procesdossiers. Onbekend is of deze ooit opgemaakt zijn, of dat ze verloren gegaan zijn. Wouw maakte deel uit van het Markiezaat van Bergen op Zoom. De gemeente kende een schepencollege van zeven personen die het uiteindelijke vonnis in een voltallige vergadering uitspraken. Zij werden jaarlijks benoemd door de Markies op voordracht van de drossaard. In de praktijk leidde dat tot continuering van het merendeel der zittende funktionarissen 6). De schepenbank bezat de hoge jurisdictie waardoor de schepenen bevoegd waren om de doodstraf uit te spreken in voorkomende gevallen 7). De schepenbank had een zeer omvangrijke taak. Naast de administratief-bestuurlijke functie werd ook recht gesproken in civiele en criminele zaken. Dit waren veelal zaken waarin geschillen beslecht werden door de hele schepenbank (judiciële zaken). Daarnaast waren er zaken die buiten het gerecht door geautoriseerde schepencommissarissen werden behandeld (extra-judiciële zaken). Hiertoe behoorden o.a. de huwelijksluiting en de overdracht van onroerend goed. Beroep tegen beslissingen van de schepenbank in civiele zaken kon aangetekend worden bij het Leenhof van Bergen op Zoom 8).

In alle criminele zaken sprak de schepenbank recht omtrent overtredingen begaan door ingezetenen en vreemdelingen in de eigen jurisdictie. Tijdens de Republiek was herziening van criminele vonnissen mogelijk bij de in 1591 in 's-Grav-

venhage gevestigde Raad van Brabant "uigtgenomen van vonnissen in halsstraffelijcke zaecken geweest, waarvan geen beroep nog hervorming valt". 9)

Uit de inventaris van het archief van de Raad van Brabant blijkt dat om onduidelijke redenen in sommige gevallen wel revisie van het vonnis heeft plaatsgevonden. 10)

In geen van de hier gevoerde processen is dit echter gebeurd. Wel beschikte de Markies over het recht van gratie. In geen van de door mij bestudeerde processen werd dit echter verleend. Een zeer voorname schakel in de criminele rechtspraak was de drossaard. Hij was niet alleen aanklager of aanlegger in het proces. Hierboven is al gebleken dat hij de te benoemen schepenen jaarlijks voordroeg bij de markies waardoor hij een zeer belangrijke stem kreeg in de keuze van de uiteindelijke rechters!

Tot ca. 1489 was er in het land van Bergen op Zoom slechts één drossaard die het toezicht had op de schouten en baljuws in de gehele heerlijkheid. Uit de benoemingsakten en instructies blijken zijn rechten en plichten. Deze betreffen het vervolgen, aanhouden, gevangenzetten, ondervragen, voorgeleiden, corrigeren of executeren van misdadigers en het innen van boetes en composities (afkoopsommen) waarvan hem een deel toekwam. Daarnaast controleerde hij het bestuur van de dorpen. De schouten en alle andere ambtenaren waren aan hem ondergeschikt; Wouw kende één schout. Er was weinig verschil tussen de taak van de schout en de drossaard. Er was slechts een hiërarchisch verschil waarbij de schout ondergeschikt was aan de drossaard van Bergen op Zoom. Dit veranderde toen in de zestiende eeuw kwartierschouten aangesteld werden door de Markies. Zij waren niet ondergeschikt aan de drossaard van Bergen. Deze laatste was mogelijk vanwege de snelle groei van zijn ambtsgebied niet ontevreden met de nieuwe situatie. De kwartierschouten gingen zich echter ook drossaard noemen, hetgeen door de markgrafelijke administratie werd overgenomen. 11)

De ontwikkeling van de groei van het ambtsgebied van de drossaard is een complexe materie. In 1658 was zijn ambtsgebied zodanig uitgegroeid dat het gedurende de hele Añcien Regime niet meer veranderd is. Tot zijn ambtsgebied behoorden dan Moerstraten, Vorenseinde, het Noordland,

41
Zuidland, de Vankpüt en de Moernering, Woensdrecht, Ossendrecht, Putte, Borgvliet, Zuidegeest en Hildernisse en Wouw. Sindsdien werd de drossaard van Wouw ook drossaard van het Zuid- en Westkwartier genoemd, met als zetelplaats Wouw. In ieder van de genoemde plaatsen mocht hij een onderschout of stadhouder aanstellen die namens hem recht mocht spreken. 12)

Deze uitgave werd mede mogelijk
door financiële steun van de
Drankcentrale "Wouw" B.V.

